

Flygtninge i Holsted og Aastrup

Af L. G. Ipsen

I fortsættelse af artiklerne i årgangene 1984 til 1986 om »Flygtningelejre i Ribe amt efter 1945« bringes i denne årgang en beretning om flygtningelejrene ved Holsted/Aastrup. Det dokumentariske materiale, der er lagt til grund for beretningen er beklageligvis meget fragmentarisk og ufuldstændigt; mange arkivalier er i årenes løb forsvundet eller blevet tilintetgjort. Skulle denne artikel medvirke til, at supplerende dokumentation kommer frem i dagens lys, er Blåvandshuk lokalhistoriske arkiv meget interesseret i at høre nærmere herom.

I slutningen af marts 1945 kom de første flygtninge til Holsted; de blev indkvarteret på Efterskolen (ungdomsskolen) og Teknisk skole (SiD), desuden blev der oprettet lazaret i private hjem. I Holsted by var der indledningsvis 216 og i Føvling 27, dels i forsamlingshuset (nu nedrevet) dels på en ejendom i Bobøl. Flygtningene var overvejende gamle mænd, kvinder og børn, som i første omgang ikke blev modtaget med åbne arme. Efterhånden accepterede man, at de også var mennesker, og mennesker i nød. -

Administratoren for flygtningene i Holstedområdet var daværende kæmner A. A. Nielsen. Desværre er der ikke bevaret arkivalier

fra denne administration, der kan belyse forholdene; men på lokalhistorisk arkiv i Holsted findes bl.a. nogle lærebøger, der blev anvendt i den skoleundervisning, som hurtigt blev etableret.

En af de ting man frygtede i forbindelse med de tyske flygtnings ophold i Danmark var, at de kunne medbringe smitsomme sygdomme, der kunne brede sig i lokalbefolkningen. På et vist tidspunkt opskræmtes befolkningen af en tarmsygdomsepide mi, og det gav anledning til en inspektion i lejren, hvorfra »Vestkysten« den 14. september 1945 bragte følgende artikel:

Flygtninge-Lejren bør flyttes fra Holsted By

Megen Utilfredshed med, at der ikke holdes ordentlig Opsyn med Lejren, hvis sanitære Forhold ikke er gode

Flygtningene kunde flyttes til to ubenyttede Barakker i Aastrup

Beboerne i Holsted By er — som vi omtalte forleden — meget opskræmte over den Tarmsygdom-Epidemi, der raser i Byen og dens Omegn, og som allerede har kostet flere Menneskeliv. Der er megen Utilfredshed med, at det civile Luftværn, som har Tilsynet med

Flygtningelejrene, tillader, at der findes to tyske Flygtningelejre midt i Byen uden Bevogtning og — i hvert Fald for den enes Vedkommende — højst utilfredsstillende sanitære Foranstaltninger. Det er ikke bevist, at Epidemien stammer fra Flygtninge. Der har ikke

kunnet paavises Tyfus, Paratyfus eller Dysenteri-Baciller, men nye Prøver er indsendt til Seruminstittutet, og man venter Svar derfra hver Dag.

Et Besøg i Lejren

Vi aflagde i Gaar et Besøg i Holsted, hvor vi bad Bylederen inden for Modstandsbevægelsen, Landinspektør Jørgensen, om at vise os Flygtningelejrene. Landinspektør Jørgensen har selv for otte Dage siden mistet sin lille 2½-aarige Datter paa Grund af den ukendte Tarmsygdom.

Sammen besøgte vi Cold Mortensen, Holsted, der har haft et Par hundrede Mavesygdomme til Behandling i den sidste Tid.

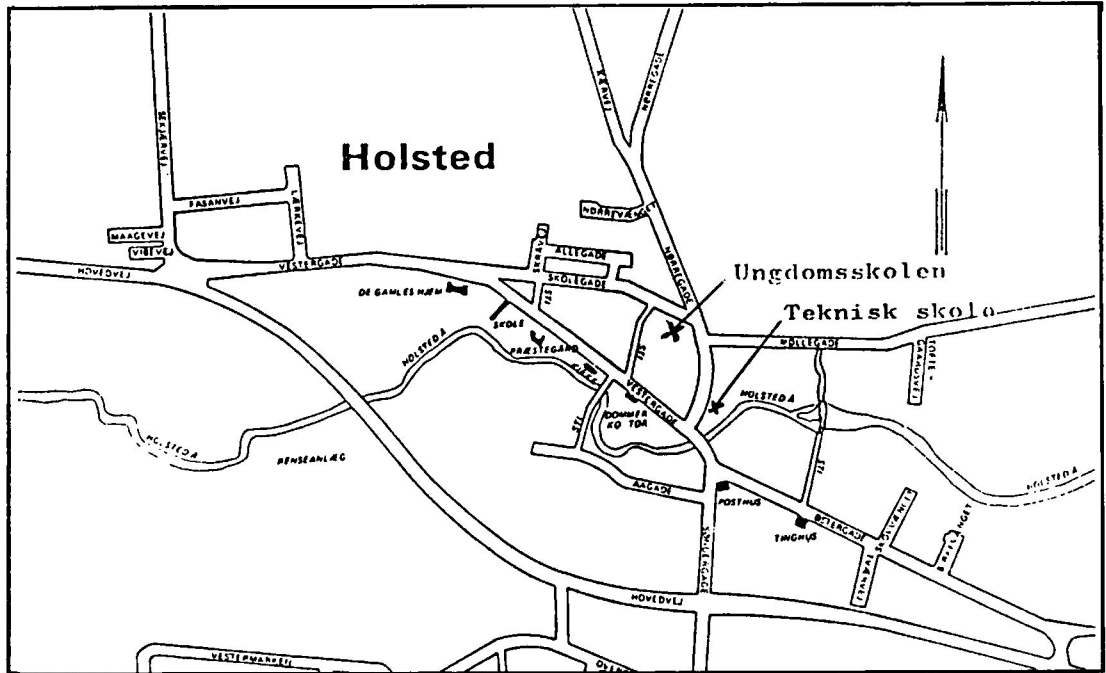
— De fleste Tilfælde er ganske lette, udtaler Lægen — og minder fuldstændig om de

Kolorine-Tilfælde, der saa ofte forekommer paa denne Aarstid. Men der har været enkelte meget svære Tilfælde iblandt, og af disse har fem medført Døden. I de tre Tilfælde var det Børn, de to andre var en midaldrende Kone, der døde tre Dage før sit Sølvbryllup, og en gammel mand.

Sygdommens Art ikke fastlagt

— Mener De, at Smitten kommer fra Flygtninge-Lejren? spørger vi Lægen.

— Sygdommens Art er ikke klarlagt, og de hygiejniske Forhold i Flygtningelejrene er af en saadan Beskaffenhed, at der særdeles let vil kunne spredes en Epidemi derfra. Men jeg tror som Dr. Turgenius fra Seruminstittutet, som forleden var herovre for at se paa Forholdene, at Epidemi fra Flygtninge-Lejrene —

Flygtningelejrenes placering i Holsted by.

med de sanitære Forhold, der findes og de meget vidstrakte Smittemuligheder, der derved er — vilde blive langt mere ondartet end den nuværende. En virkelig Tyfus- eller Dysenteri-Epidemi vilde blive katastrofal under de herskende Forhold.

Renligheden indvendigt i Huset har naturligvis mindre Interesse for de omkringboende end »Udenomsbequemmelighederne«, som stinker langt bort. Dertil kommer, at Afløbet fra Køkkenet siver bort fra Huset i en aaben Rende.

Flygtningene gaar og kommer som de vil

Det værste er imidlertid, at der overhovedet ingen Isolering finder Sted af Tyskerne. Der findes nok Opslag om, at de ikke maa gaa ud, men det anfægter dem ikke det fjerneste. De færdes ude baade ved Dag og ved Nat.

Bylederen fortalte os, man have grebet nogle af Flygtningepigerne i at holde en Slags Bordel uden for Byen, og der er desværre en Del Mænd, der interesserer sig for dem.

Der er overhovedet ikke Vagt ved Lejrene, og man har ingen Straffeforanstaltninger over for dem, der overtræder Udgangsforbudet. Selvfølgelig overtræder de det i vid Udstrækning.

To Barakker, der kunde tages i Brug

Landinspektør Jørgensen bad os se paa to Barakker, som Tyskerne har opført ved en Nødflyveplads i Aastrup en halv Snes Kilometer fra Holsted. Han mente, at de udmærket maatte kunne bruges som Lejr i Stedet for Centrum af Holsted. Vi kørte saa derud og fandt to udmærkede murede Barakker med Eternit-Tag. I hver Barak var der større og mindre Værelser, hver med Komfur og Kakkellovn, udmærket egnet til Flygtninge-Beboelse. Der mangler blot nogle Ruder i Vinduerne, for at

der kan ske Indflytning. Midt paa Gaardspladsen findes en Brønd og en Pumpe.

Der er mindst en Kilometer til den nærmeste Nabo, saa her vil Flygtningene ikke kunne gøre Fortrød. Der vil ikke være overdaadig Plads til 200 Personer, men de vil kunne være der lige saa vel, som de kan være i de Bygninger, de nu har beslaglagt. Og de vil her ikke kunne betyde den Smittefare, de gør i Holsted, hvor de bor midt i Byen og færdes tæt op ad Beboerne.

Da vi kørte tilbage til Holsted, saa vi i derkanten af Byen fire kvindelige Flygtninge i Færd med at plyndre et Æbletræ i en Have ud mod Vejen. Det var højlys Dag, men saa var Æblerne naturligvis ogsaa lettere at se end om Natten, som Flygtningene eller faar Skyld for at benytte til Togter i Haverne.

I oktober 1945 blev flygtningene fra Holsted flyttet til den tidligere tyske nødflyveplads ved Aastrup, hvor de blev indkvarteret i de derliggende barakker efter at de var blevet nødtørftigt istandsat. Pastor Høgsbro Østergaard blev administrator for denne lejr og som hjælper blev blandt flygtningene udpeget en tidligere lærer fra Königsbergområdet hr. Karl Wallner.

Denne lejr eksisterede kun kort tid; i midten af marts måned udsendte Luftværnskontoret i Ribe en kortfattet meddelelse om, at pr. 15.3.1946 er Aastruplejren rømmet og flygtningene overført til lejren ved Esbjerg.

Et kapitel i Holsted og Aastrup var slut og hos mange i dag måske endda gået i glemmebogen. Men hos den generation, som i en moden alder oplevede besættelsestiden og den efterfølgende flygtningeperiode har den tid efterladt erindringer, som aldrig kan eller skal viskes ud. I den sammenhæng skylder vi eftertiden at videregive de oplevelser og erfaringer vi gjorde, når det gjaldt behandling af menne-

*To tyske flygtningefamilier i Aastruplejren (Marts 1946)
Yderst til højre Karl Wallner.*

sker der var i nød. Fru Elisabeth Thygesen Kristensen, Gråsten, hvis far under krigen var dyrlæge og formand for sundhedskommissionen, har skrevet følgende beretning, som - ikke mindst på baggrund af den eksisterende flygtningesituation - ikke kan undgå at sætte mange tanker i gang hos læseren:

Når man føler trang til at videregive noget af det, som man har oplevet, er der nok en ting, der ikke må glemmes: værdien af vore erfaringer kan vi ikke give videre efter forgodtbefindende. Vi må være indforstået med - vi lidenskabelige skyggemanere - at andre drager det i tvivl, som betyder så meget for os; måske er alt dømt til forgængelighed, og vore forsøg på at gøre noget uforgængeligt er måske kun et udtryk for et håbløst oprør mod noget, som

vi i al hemmelighed erkender er forgæves. Alligevel tror jeg, at man sommetider skal give efter for trangen, og det følgende er et forsøg på at fastholde indtryk fra en periode, som måske nok er gået i glemmebogen for de fleste.

I slutningen af Marts 1945 viste krigen en ny side af sit ansigt i Holsted. Selvom perioden var forløbet relativt fredeligt, så var de fleste nok grundigt trætte af de tyske soldaters tilstedeværelse, der havde jo været nogen uafbrudt siden den 9. April, forskellige mængder, forskellige våbenarter, men altid afløste det ene hold det andet, og stadig flere huse var blevet beslaglagt. På det nævnte tidspunkt var byen og omegnen spækket med pansertropper i de sorte uniformer, og når man lyttede til den engelske radio, kunde man jo ikke frigøre

Flygtningebarak i Aastrup. (Marts 1946)

sig for tanken om, at de kunde blive sat ind i et afgørende slag netop omkring linien Kolding-Esbjerg. Lyden af soldaterstøvler var efterhånden blevet en del af dagligdagen, ikke mindst når man boede i et hus, der lå tæt ved gaden. Jeg nævner det, fordi det faktisk var lyden af helt andre fodtrin, der på denne grå og kolde dag fik mig til at se ud og møde et syn, som jeg stadig kan se for mig. Trætte, med øjne der ligesom ikke ænsede omgivelserne kom en lille flok mennesker langsomt gående, slæbende på kufferter og bylter, og bagest i dette optog kom en hestevogn med de flygtninge, der havde været for gamle og svagelige til at tilbagelægge de tre km fra stationen til fods. At det var flygtninge var ikke til at tage fejl af, selv om vi på det tidspunkt næppe havde hørt om dem og da slet ikke, at der skulde komme nogen til

Holsted. Jeg ved ikke nøjagtigt, hvor mange der var, måske ca. 50. Til fordel for dem rømmede soldaterne det tidligere bibliotek i Nørregade, der i sin underste etage også rummede teknisk skole, men bestemt ikke var nogen stor bygning. Til at begynde med tog værne magten sig vel nok lidt af dem, men få dage efter befrielsen var de sidste tyske soldater væk, og så måtte de danske myndigheder træde til. Min far var i sin egenskab af dyrlæge formand for den daværende sundhedskommission, og som sådan måtte han i første omgang overtage tilsynet med dem - jeg kom med ham som tolk. Havde man gået med den tanke, at nu fik tyskerne hvad de havde fortjent, så var det svært at holde fast ved den, når man så de forhold, de levede under. De havde taget over hovedet, de fik mad, der var ingen, der mishandlede dem

· men ellers -- Hvert af de små rum var fyldt op med køjesenge, der stod så tæt, at beboerne næppe kunde komme om ved hverandre, som sengetøj tjente nogle elendige tynde grå tæpper. Om dagen frembød køjesengene den eneste siddemulighed. Der var nogle, der havde ondt af, at flygtningene på det tidspunkt gik så meget ude, men jeg ved ikke, hvor de i dagtimerne ellers skulde have gjort af sig selv eller deres børn. Bygningen var kakkellovnsfyret, og de, der kunde gå så langt, havde lov at samle brænde i Bjøvlund plantage, men det var jo ikke store mængder, de kunde slæbe hjem, og det var et stort problem for dem at holde varmen og samtidig få luftet ud i de overbefolkede rum. Som sagt måtte de i begyndelsen gå ud, og måske blev der knyttet enkelte kontakter til lokalbefolkningen, især vel blandt børnene, men det skete nok i det skjulte, og da flygtningene senere blev overflyttet til den nuværende ungdomskostskole, og rammerne for deres bevægelsesfrihed blev stærkt indskrænket, gik de ligesom i glemmebogen, vel også fordi det drejede sig om stiltfærdige mennesker, der ikke gav anledning til episoder. Min far kom igennem sin stilling i kontakt med nogle af dem, fortrinsvis dem, der stod for uddelingen af sæbe, levnedsmidler etc. Blandt dem husker jeg hr. Stepputat med det lille Hitleroverskæg. Jeg tror nok, at han selv opfattede sig selv som en slags overflygtning af en vis betydning. Efter alderen at dømmes kan han vist godt være blevet brugt i »Folkestormen«, men han havde altså klaret frisag. En hel anden type var hr. Neander, der var nervøs og beskeden, men ikke servil. Han og hans noget yngre kone var meget taknemmelige over, at de og deres lille barn havde reddet livet, så havde de desuden reddet noget, der for dem betød umådelig meget · en samling noder! Ved en lejlighed hvor mine forældre · deres meget nationale sindelag til trods · hav-

de ladet deres gode hjerter løbe af med dem og en aften inviteret dette par hjem, var det for Neanders aftenens højdepunkt, at de fik lejlighed til at benytte vores klaver. De spillede firhændigt · og det var virkelig en nydelse at høre dem spille, det var musik på et virtuost plan. Hr. Neander hed John til fornavn, det var han ganske stolt af, han havde nok en oprindelse med rod i det skandinaviske og talte faktisk også et slags skandinavisk. Han havde også andre talenter, han forærede mine forældre en nydelig akvarel af en gård i Vester Holsted, den har jeg stadig. Til hjælp ved afvejning og uddeling af de forskellige ting havde de to mænd en ung pige, som jeg kom til at kende nærmere. Det lå måske nok deri, at man havde mere tillid til en af sin egen generation, samtidig med at man ligesom kom til at drage en sammenligning mellem vore skæbner. Elisabeth Selewskis skæbne var måske ikke så forskellig fra andre flygtninges · måske heller ikke værre, men stillet overfor den med min egen trykke tilværelse som baggrund, kunde jeg ligesom ikke komme uden om den. Som sagt var vi næsten lige gamle. Elisabeths far havde været befragter i Danzig, gennem sit arbejde var han kommet i kontakt med mange udefra, og det havde måske givet ham et andet syn på Nazismen. I hvert fald havde hun aldrig været medlem af nogen nazistisk organisation. Hendes søster var død af tuberkulose, og det havde man kunnet bruge til at holde E. udenfor den tvungne tjeneste. Faderen var blevet indkaldt som folkestormsmand, og da Elisabeth og hendes mor fik besked om, at de havde en halv time til at komme væk fra deres hjem og forlade Danzig, nåede de kun at lægge en seddel på køkkenbordet. Han fik den nu aldrig, for inden krigen var forbi, var han død af tyfus. Hun og jeg fik snakket meget sammen, og af og til lykkedes det mig at få stukket småpakker til hende, selv-

om jeg må indrømme, at jeg hver gang var rystende ræd for, at det skulde blive opdaget - det var jo strengt forbudt - men alligevel føler jeg det den dag i dag som en af mine undladessynder, at jeg ikke gjorde mere. Men som før nævnt blev flygtningens bevægelsesfrihed betydelig mere indskrænket, således måtte de ikke gå i kirke mere, og det har sikkert været et savn for mange af dem, for ikke mindst de ældre syntes at hente styrke i den danske gudstjeneste; selvom de måske ikke forstod så meget af den, følte man, at deres ærbødige alvor i kirken bundede i en gammel rodfæstet kristendom. Man kan vel næppe forestille sig, hvordan det har været at leve uden nogen form for åndelig påvirkning - bøger, blade eller aviser eksisterede jo ikke - i hvert fald ikke i de små lejre. Jeg havde nogle få tyske bøger, og dem lånte jeg ud, men det var jo så lidt, og igen var der spørgsmålet om den strengere isolation, der jo desværre også viste sig at have sin berettigelse, da der blandt flygtningene udbrød en ondartet Difteritis, der blandt sine ofre også talte et dansk barn, hvis forældres have stødte op til skolens. En skønne dag var skolen tom, flygtningene var blevet flyttet, i første omgang til Aastrup og derfra senere til andre større lejre - tilbage blev fire, der havde fået deres hvilested i Holsted, men ikke det sidste, for i 1966 blev de overflyttet til Oksbøl og de beskedne gravsten er fjernede fra Holsted kirkegård - også den lille hvide marmorplade, der fortalte, at »hier ruhet unser Sonnenschein Bärbel Gohl«, Bärbel blev vist kun omkring et år, så hendes mor nåede ikke at have sin solstråle ret længe. Sommetider passerer nogle ansigter revy for en, når man tænker på den tid. Hvad blev der af lille Dieter, der i sin lille hættefrakke som en lille nisse charmerede sig ind hos folk i byen, og den høje gamle aristokratiske mand - af folk i byen døbt greven, der altid gik alene - hvad skete der med

ham? Hjem kom jo ingen af flygtningene, og det var vel det bitreste ved den skæbne, der blev dem til del.

Der er gået mange år siden den tid, og mange ting er gået i glemmebogen, men da jeg stiftede bekendtskab med Arne Gammelgårds bog »Mennesker i Malstrøm«, dukkede meget op igen. Egentlig har jeg fundet meget få mennesker, der har interesseret sig for denne specielle side af besættelsestiden, og det gav mig anledning til at analysere mine egne følelser og min indstilling til dette problem. Det var dengang som nu en ambivalent holdning, man havde til dette spørgsmål - man stod med en viden om Nazityskland, som 5 års besættelse havde givet, med forbindelserne til modstandsbevægelsen - og med skrækken for at blive »hængt ud« og de evt. følger heraf - og på den anden side var der den rent menneskelige side af sagen. Jeg har aldrig rigtigt kunnet klare begreberne kollektiv skyld og kollektiv straf - man kunne måske nok se de 1400 pansersoldater som en forhadet enhed, men overfor de enkelte flygtningeskæbner var det svært at opretholde gengældelsestanken. Kaj Munk siger i et af sine breve »Jeg har altid holdt med taberne«. Jeg tror nok, at jeg mere eller mindre bevidst følte noget af den tanke, samtidig med at jeg følede. måtte spørge, hvorfor Elisabeth Selewski og ikke jeg blev ramt af denne skæbne. I medlidenheden blandede sig også skamfuldheden over ens egen mangel på mod til at gøre mere - en følelse, der faktisk endnu den dag i dag sidder så dybt i en, at man åndelig talt »kigger sig omkring«, inden man vedgår sin interesse for den side af besættelsestiden.

Leif Guldmann Ipsen, f. 1922, pens. oberstløjtnant, kommandant i Oksbøllejren 1977-1982, Krarupsvej 7, 6840 Oksbøl. Har tidl. skrevet »Oksbøllejren gennem 50 år« (1979) og flere artikler til »Fra Ribe Amt«.